

INSTITUTIONEN FÖR LITTERATUR,
IDÉHISTORIA OCH RELIGION

Johannesevangeliets ”jag är”

En jämförande studie av ”Jag är” och dess
metaforer i Johannesevangeliet med Gamla
Testamentet och Synoptikerna

“I am” in the Gospel of John

A comparative study of “I am” sayings and metaphors in
the Gospel of John compared to the Synoptics and the
Septuagint

Christina Lund

Termin: Ht 2018

Kurs: RKT145 Examensarbete för
kandidatexamen, 15 hp

Nivå: Kandidatuppsats

Handledare: Gunnar Samuelsson

Abstract

This study is an attempt to compare those parts of the Gospel of John which contain "I am" sayings and metaphors with the Synoptic Gospels and the Old Testament. The method was simply to seek for phrases of "I Am" in the Septuagint and in the Novum Testamentum Graece . The meaning of the metaphors in the Gospel of John were hermeneutically interpreted and compared to the contents of those texts in the Synoptic Gospels and in the Old Testament and which also contained phrases of "I Am."

"I am" sayings are considerably more frequent in the Gospel of John than in the other canonical gospels. "I am" sayings were found in Exodus, Leviticus and Ezekiel and Jeremiah and Isaiah. Together texts from these three prophets contain all the words of metaphors in the Gospel of John.

Key words: Gospel of John, "I am," "ἐγώ εἰμι-phrases," metaphors, prophets, gospels.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Abstrakt	1
Innehållsförteckning	2-3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställning	3
1.3 Forskningsöversikt	3
1.3 Metod och Material	7
2 TEXTSTÄLLEN MED JAG ÄR-FRASER	9
2.1 De fyra evangelierna.	9
2.1.1 Synoptikerna	10
2.1.2 Johannesevangeliet	11
2.1.2.1 Livets vatten (Joh 4:1–42)	12
2.1.2.2 Jesus går på vattnet (Joh 6:16–21)	13
2.1.2.3 Livets bröd (Joh 6:28–59)	13
2.1.2.4 Världens ljus (Joh 8:12–59)	14
2.1.2.5 Grinden in till fåren och den gode herden (Joh 10:1–18)	17
2.1.2.6 Uppståndelsen och livet (Joh 11:3–44)	18
2.1.2.7 Förutsägelse vid den sista måltiden (Joh 13:18–30)	20
2.1.2.8 Vägen, sanningen och livet (Joh 14:1–14)	20
2.1.2.9 Vinodlaren, vinstocken och grenarna (15:1–17)	21
2.1.2.10 Gripandet av Jesus (Joh 18:3–9)	23
2.2 Gamla testamentet	23
2.2.1 Pentateuken	23
2.2.1.1 Exodus	24
2.2.1.2 Leviticus	25
2.2.2 Profetböckerna	25
2.2.1.1 Jeremia	25
2.2.1.2 Hesekiel	26

2.2.1.3 Jesaja	29
3 JÄMFÖRELSE	31
3.1 Ἐγώ εἰμι-utsagor i Johannesevangeliet och i de synoptiska evangelierna	31
3.2 Texternas innehåll i Johannesevangeliet och i de synoptiska evangelierna	32
3.3 Ἐγώ εἰμι-utsagor i Johannesevangeliet och i GT:s textdelar	32
3.4 Texternas innehåll i Johannesevangeliet och i GT:s textdelar	33
4 SLUTSATS OCH DISKUSSION	35
5 LITTERATURFÖRTECKNING	38
5.1 Bibelutgåvor	38
5.2 Övrig Litteratur	38
BILAGA	40

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund

Johannesevangeliet dateras till ca 100 e.Kr. Vid denna tid hade templet fallit och splittringen mellan kyrka och synagoga pågick. I sin Kyrkohistoria som omfattar tiden fram till början av 300-talet refererar Eusebios av Cesarea till Clemens av Alexandria. Denne ansåg att Johannes skrev sitt ”andliga” evangelium efter att de andra evangelisterna skrivit sina sakliga eller ”kroppsliga” evangelier.¹

Med bibelvetenskapens utveckling kom skillnader mellan Johannesevangeliet och de synoptiska evangelierna att bli föremål för forskarnas intresse. Bland de frågor som stod i fokus för 1900-talets forskning var vilken kännedom som Johannesevangeliets författare hade om de synoptiska evangelierna och vilken kulturell bakgrunden som kunde ha bidragit till den skillnad som förelåg mellan Johannesevangeliet och de andra kanoniska evangelierna. Idag råder ingen fullständig konsensus om i hur hög utsträckning de synoptiska evangelierna var kända för Johannesevangeliets författare, men de flesta forskare är överens om att Johannes åtminstone känt till delar synoptikerna. Fram till upptäckten av Dödahavsrollarna (DSS) var den förhärskande uppfattningen att Johannesevangeliet hade uppkommit under inflytande från den grekiska kultursfären. En anledning till detta är innehållet i Prologen. I DSS fanns lik språk, begrepp och en dualism som hade likheter med dem i Johannesevangeliet.² Man anser numera att Johannesevangeliet tillkommit i en judisk kontext och liksom de synoptiska evangelierna var en fortsättning på texterna i GT.

¹ Eusebios *Hist. eccl.*, VI.xiv.7,LCL.

² Marianne M Thompson, *John. A Commentary. The New Testament Library*. (Louisville: Westminster John Knox Press, 2015), 19-20.

Bauckham såg evangelierna som en fortsättning på Gamla testamentet (GT) och poängterade att Johannes med sin prolog började sitt evangelium med ord som står skapelseberättelsen nära.³

1.2 Syfte och frågeställning

Mitt syfte med uppsatsen är att jämföra Johannesevangeliets texter med ἐγώ εἰμι-fraser med och utan och metaforer samt texter med innehållet i synoptikerna och GT:s texter för att söka eventuella innehållsmässiga relationer mellan Johannesevangeliet och synoptikerna och till GT.

För att uppnå detta kommer jag att utgå ifrån följande frågeställningar:

- Vilka likheter och skillnader finns i ἐγώ εἰμι-utsagorna i Johannes-evangeliet och synoptikerna?
- Vilka innehållsmässiga likheter och skillnader finns det i texter med ἐγώ εἰμι-utsagor i Johannesevangeliet och synoptikerna?
- Vilka likheter och skillnader finns det mellan ἐγώ εἰμι-utsagorna i Johannesevangeliet och texter med ἐγώ εἰμι-fraser i Septuaginta?
- Vilka innehållsmässiga likheter och skillnader finns det i texter med ἐγώ εἰμι-utsagor i Johannesevangeliet och i gammaltestamentliga texter med ἐγώ εἰμι-fraser?

1.3 Forskningsöversikt

Eventuella samband (likheter och skillnader) mellan GT och det som är unikt för Johannesevangeliet, bl. a. ἐγώ εἰμι-fraserna (jag är), kom i fokus för forskningen under det senare 1900-talet. Jag är-fraser i de övriga kanoniska evangelierna, men också i Septuaginta och i GT:s hebreiska text (”אני”/”אני” och ”אני”)

³ Richard. Bauckham, ”The Gospels as Histories. What sort of Stories are they?” Paper presented at lectures for the Southern Baptist Theological Seminary 2011, 6.

granskades. Det medförde att innehållsmässiga konsekvenser av syntaxen och blev intressant för texttolkningen.

1996 gav Ball ut en bok med intentionen att göra en undersökning, ”investigation”, av texter med jag är-fraser i Johannesevangeliet och med en eventuell relation till texter i GT. Johannesevangeliets texter med frasen sammanställdes med GT:s texter, vilka till stor del inkluderade andra forskares kommentarer. Resultatet var att främst Deuterocesaja haft betydelse för Johannesevangeliets innehåll i anslutning till jag är-fraserna. Ball tillägger Hesekiel som väsentlig för enstaka bilder i Johannesevangeliets texter i anslutning till jag är-fraserna.⁴ I en kort sammanfattning om jag är-fraserna och dess texter skriver Thompson i sin kommentar från 2015 till Johannesevangeliet att oavsett form och innehåll i Johannesevangeliets fraser går dessa tillbaka på de gudomliga utsagorna i Jesajaboken.⁵ Senare artiklar har genom nya analyser modifierat den tidigare uppfattningen. McKay påpekar variationen i betydelse av det grekiska uttrycket för ”jag är” och hur det används⁶. I en undersökning 2017 rapporterar Förster att han utgått ifrån att Guds uppenbarelse för Mose i Exod 3:14 har ett samband med Jesu gudomlighet i Johannes-evangeliets s.k. absoluta jag är- fraser dvs. de fraser som inte följs av en metafor. Efter analys kommer författaren fram till att flera av Johannes-evangeliets absoluta jag är- fraser inte är uttryck för någon gudomlighet hos Jesus⁷. I en annan artikel från 2017 utgår författaren från den hebreiska texten i GT vilket resulterar i en nyansering av den vanliga uppfattningen bland forskare, att jag är-fraserna i GT saknar metaforer. Metaforen finns men den grekiska översättningen gör dem inte

⁴ David M. Ball, *I Am in John's Gospel. Literary Function, Background and Theological Implications* (Sheffield: Sheffield Academic Press 1996), 21,247.

⁵ Thompson, *John*, 160.

⁶ K. L. McKay, ””I am” in John's Gospel.” *The Expository Times* 10 (1996): 302-303.

⁷ Hans Förster, ”Selbstoffenbarung und Identität. Zur grammatikalischen struktur der ”absoluten” Ich bin-Worte Jesu in Johannesevangelium.” *ZNW* (2017) 108(1): 57-89.

rättvisa⁸. Ingen av artiklarna tar upp Johannesevangeliets metaforer och söker efter innehåll i GT som kan ställas i relation till Johannesevangeliets metaforer.

1.4 Metod och Material

Arbetet är en jämförande studie av Johannesevangeliet med de synoptiska evangelierna och med GT. Utgångspunkten är Johannesevangeliet.

Tillvägagångssättet utgörs av två moment. Det ena är att definiera texter med ἐγώ εἰμι-fraser och kategorisera dem i ἐγώ εἰμι-fraser med och utan metaforer. De sistnämnda benämns ”absoluta” i forskningslitteraturen. Det andra är att undersöka innebörden av de texter som innehåller ἐγώ εἰμι-fraser.

För ἐγώ εἰμι-fraserna gäller: Vid översättning av grekiska till svenska kan satser med ἐγώ εἰμι få en annan konstruktion så att ἐγώ εἰμι-frasen eller delar av den försvinner eller ersätts med andra ord. I grekiska språket är det inte vanligt att subjekt i form av personligt pronomen vid finita verbformer är utsatt, om det inte är särskilt betonat. Därför har jag gjort en sökning på ”ἐγώ εἰμι” i de fyra kanoniska evangelierna och Septuaginta. Endast träffar med ἐγώ εἰμι-fraser där Gud eller Jesus ([ὁ] θεός, [ὁ] Ἰησοῦς, [ὁ] Κύριος) är subjektet inkluderas.

Ἐγώ εἰμι-fraserna i Johannesevangeliet följs ofta av en metafor som subjektiv predikatsfyllnad. I dessa meningar finns ett sakled och en bildled. Med Jesus som sakled och ”Livets bröd” som bildled utgörs överföringen mellan dem av *är*. ”Jesus är Livets bröd”. Metaforen är hämtad från Joh 6:35. En liknelse utgörs också av ett sakled och ett bildled, men överföringen mellan dem är *som*, *liksom*, dvs. överföringen uttrycker likhet. ”Den som hör ordet och förstår det” (sakled) liknar ”sådden i den goda jorden” (bildled). Liknelsen är hämtad från Matt 13:18-23. En glidande övergång mellan metafor och liknelse förekommer i t.ex. Johannesevangeliets kap 10. I meningen ”Jag är den gode herden” är ”den

⁸ Rebecca Scarlach Wollenberg, ”noitalsnarT a fo sregnaD eht dna sgniyaS μιε όγέ no etoN trohS A :אני יי רפאך: Tradition.” *Novum Testamentum* 59 (2017): 20-26.

gode herden” en metafor. I en annan mening säger Jesus: ”Jag är grinden in till fåren.” Även om ”grinden in till fåren” definitionsmässigt är en metafor, glider betydelsen mot en liknelse. Ytterligare ett exempel på glidning är vinodlaren i kap 15. ”Jag är vinstocken och min fader är vinodlaren.” Vinodlarens son knappast kan vara ett träd, men mellan vinodlaren och vinträdet finns relationen av sonens beroende av faderns omsorg.

De absoluta ἐγώ εἰμι-fraserna kan följas av en kortare eller längre subjektiv predikatsfyllnad eller ingå i en objektssats. Det är vanligt att dessa meningar bekräftar Jesu identitet och i GT Guds identitet.

Innebörden i texterna utifrån Johannes-evangeliet är de texter som sållats ut genom sökningen på ”ἐγώ εἰμι” i synoptikerna och GT. Enbart de böcker i GT som har åtminstone tre ἐγώ εἰμι-fraser ingår i studien.

Dessa texter har blivit föremål för genomläsning och sökning med hjälp av Svenska bibelsällskapets Bibel 2000 online för att hitta texter med ord som ingår i meningsbärande enheter vilka är besläktade med metaforen eller är abstraktioner av alternativt konkreta uttryck för metaforen. Detta inkluderar analogier och symboler. Svagheten i studien är att GT:s poetiska språk kan vara svårtolkat, vilket kan medföra att symboler av betydelse för Johannes metaforer uppmärksammas beroende på hur stora textmassor de upptar. Profetböckerna vars innehåll kan relateras till vissa perioder i historien, kan vara författade och redigerade betydligt senare, vilket medför risk för anakronistiska fel vid tolkningen. Vid tolkning av innebörder i evangelietexter föreligger risk för anakronistiska fel eftersom dessa nästan 2000 år gamla texter är incitamentet till en utveckling av en religiös lära. Instrumentet för tolkningen är liksom i flertalet kvalitativa studier undersökaren själv.⁹

⁹ Jonathan Z Smith, *Drudgery Divine: On the Comparison of Early Christianities and the Religions of Late Antiquity*, (Illinois: The University of Chicago Press, 1990), 51, 77.

För bibeltexter på svenska har Bibel 2000 använts. Bibelcitater på svenska är hämtade från Bibel 2000, om inget annat anges. Primärkällor för grekiska texter är Nestle-Aland, *Novum Testamentum Graece* (NA²⁸) och tyska bibelsällskapets utgåva av Septuaginta, som inkluderar även Apokryferna, här förkortat LXX. För jämförelser mellan evangelierna har Tyska bibelsällskapets *Synopsis of the Four Gospels* använts. För ἐγώ εἰμι-fraser i den hebreiska texten i Exodus och Jesaja har *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (BHS) använts.

2 TEXTSTÄLLEN MED JAG ÄR-FRASER

2.1 De fyra evangelierna.

En av skillnaderna mellan Johannesevangeliet och synoptikerna är de reflekterande och långa tal som Jesus håller i Johannesevangeliet. I dessa tal förekommer merparten av meningarna med formuleringen ἐγώ εἰμι (jag är). Talen anges till sju, sannolikt eftersom sju har en helig innebörd alltsedan skapelsens första vecka och talet sju förekommer ofta i GT. Två av talen har ett samband mellan metaforerna och ligger efter varandra i texten. Dessa behandlas i denna studie sammanhängande ("Jag är grinden" samt "Jag är den gode herden"). De sju "traditionella" talen är i större utsträckning dialoger än sammanhängande tal. Alla tal har inte en naturlig gräns med början och slut. Myers som försökt att ge en bild av Jesus genom att applicera grekisk-romersk retorik på texten poängterar att från kap 13 t.o.m. kap 17 finns ett sammanhängande tal, där endast undantagsvis korta avbrott förekommer.¹⁰

I evangelierna är det främst judar och i mindre utsträckning fariséer som Jesus talar till och för dialog med. Thompson påpekar att Johannesevangeliets författare för samman fariséer och överstepräster till en grupp, och att Jesu åhörare oftare benämns "judar" än "fariséer" till skillnad från synoptikerna där

¹⁰ Alicia D. Myers, *Characterizing Jesus. A rhetorical analysis on the Fourth Gospel's use of Scripture in its presentation of Jesus* (Bloomsbury Publishing Plc, 2012), 130

Jesus i större utsträckning möter ”farisээр”.¹¹ Jesus är inte trovärdig för fariseerna och judarna. De förstår inte vad han säger. Hans tal väcker deras vrede. Motsats-par är vanliga.

Johannesevangeliet innehåller 23 ἐγώ εἶμι-fraser i jämförelse med tre fraser hos vart och ett av de synoptiska evangelierna. Endast i Johannesevangeliet följs frasen av metaforer. I synoptikerna förekommer inga metaforer. Var god se tabell!

Johannesevangeliets ἐγώ εἶμι-fraser har en enda parallell vers hos synoptikerna.¹²

Tabell. Översikt av ἐγώ εἶμι-fraser i de fyra evangelierna:

	Matt	Mark	Luk	Joh		
				i talen	i övrig text	totalt
ἐγώ εἶμι-fraser	3	3	3	17	6	23
- med metaforer	-	-	-	13	-	13
- utan metaforer	3	3	3	4	6	10

2.1.1 Synoptikerna

De totalt nio ἐγώ εἶμι-fraserna innehåller inga metaforer. De ingår i huvudsatser och bisatser.

En mening, där när Jesus varnar lärjungarna för kommande bedragare förekommer hos alla synoptikerna. Dessa kommer att påstå att de är Jesus, ”de skall säga till er att de är jag”.¹³ Meningen är således en i framtiden projicerad falsk utsaga om Jesu identitet. Någon mening med likadan innebörd förekommer inte i Johannesevangeliet.

Hos alla synoptiker finns berättelsen om saddukéernas försök att snärja Jesus i frågan om uppståndelsen. Men saddukéerna trodde inte på uppståndelsen. Endast Matteus har en ἐγώ εἶμι-fras, vilket är ett citat från Exod 3:14, till vilket

¹¹ Thompson, *John*, 253.

¹² Joh 6:20, Matt 14:27, Mark 6:50

¹³ Matt 24:5, Mark 13:6, Luk 21:8

Jesus hänvisar, och ἐγώ εἶμι-frasen uttrycker vad Gud säger. Innehållet är att ”Gud är inte en gud för döda utan för levande”.¹⁴ Gud är patriarkernas Gud. Även om patriarkerna har dött från livet i världen, har de en relation till Gud, en ”annan relation” till Gud, vilken ligger utanför tiden. Denna relation till Gud varar så länge Gud varar.¹⁵ Någon text som handlar ett möte mellan Jesus och saddukéer finns inte hos Johannes. Men patriarkernas betydelse inom judendomen framgår av kapitel 8 i Johannesevangeliet.

En mening förekommer hos Markus och Matteus samt Johannes, vars innebörd är att Jesus identifierar sig för lärjungarna, när han kommer gående på vattnet och de inte omedelbart känner igen honom.¹⁶ Jesu yttrande i huvudsatsen måste ses mot bakgrund av hans gudomlighet. Detta är den enda ἐγώ εἶμι-fras som även förekommer både bland synoptikerna och i Johannes-evangeliet.

Bland synoptikerna är mötet mellan den uppståndne och lärjungarna mest detaljerat hos Lukas. En ἐγώ εἶμι-fras i en bisats har innebörden av Jesu själv-identifikation när han visar sig efter uppståndelsen.¹⁷

Vid förhöret av översteprästen finns en överensstämmelse mellan Markus- och Lukasevangeliet, men endast hos Markus besvarar Jesus frågan från översteprästen om han är Messias med ”ἐγώ εἶμι”, ”det är jag”. Hos Matteus svarar Jesus med ”Du har själv sagt det”. Hos Lukas svarar i en indirekt ὅτι-sats ”ἐγώ εἶμι”. Här rör det sig om självidentifikation och Jesu egen självförståelse.¹⁵ I Johannesevangeliet ställer inte översteprästen frågan till Jesus.

2.1.2 Johannesevangeliet

Johannesevangeliet innehåller 23 ἐγώ εἶμι-fraser. Av dessa förekommer 17 fraser i talen. Dessa fraser följs av metaforer i 13 fall och ett av talen innehåller även

¹⁴Matt 22:32

¹⁵ Richard T. France, *The Gospel of Matthew. The New International Commentary on the New Testament* (Grand Rapids: Erdmans Publishing Company, 2007), 840.

¹⁶ Matt 14:27, Mark 6:50

¹⁷ Luk 24:39

fyra fraser utan metaforer (kap 8). Utanför talen finns sex fraser som saknar metaforer. Var god se tabell! De fraser som saknar metaforer, de s.k. absoluta ἐγώ εἰμι-fraserna följs av konstruktioner av betydelse för Jesu identitet.¹⁸ De ἐγώ εἰμι-fraser som inte ingår i de ”traditionella” talen är Joh 4:26, 6:20, 13:19 samt 18:5, 6 och 8.

2.1.2.1 Livets vatten (Joh 4:1–42)

(Ἐγώ εἰμι-fras: Joh 4:26)

I berättelsen om Jesu möte med den samariska kvinnan ingår evangeliets första ἐγώ εἰμι-fras. I den föregående meningen säger kvinnan att hon väntar på Messias ankomst. Frasen har ingen metafor utan följs av ”den som talar till dig”. Innebörden i meningen med ἐγώ εἰμι-frasen är att Jesus är Messias.

Ämnet för samtalet är vatten. Författaren använder sig av kontrastpar och dialog för att föra kvinnan mot insikten att Jesus som Messias erbjuder kvinnan ”det levande vattnet.” Detta nya vatten skiljer sig från det vanliga vattnet, vattnet i Jakobs brunn, som tillfälligt släcker törsten. Den som dricker av ”det levande vattnet” kommer inte att törsta mer. Det nya vattnet ger evigt liv. Kvinnan ifrågasätter om Jesus är större än ”vår fader Jakob.” När Jesus avslöjar att han känner till kvinnans förflutna liv, uppfattar hon Jesus som en profet. Under samtalet förekommer ytterligare kontrastpar, som judar – samarier samt gudsdyrkan i Jerusalem – och i Samaria. Det utmynnar i Jesu ord om att frälsningen kommer från judarna men att tiden är kommen för att tillbe Gud i ande och sanning oavsett plats. Samarierna skall ha byggt ett tempel på Gerizimberget ca 400 f.kr. vilket judarna förstörde 128 f.Kr. med motiveringen att tillbedjan endast fick ske i Jerusalems tempel¹⁹. Hittills har berättelsen haft en progress som når klimax när säger Jesus att det är han som är Messias. Där bryts progressen av lärjungarnas ankomst.

¹⁸ Förster, “Selbstoffenbarung und Identität. Zur grammatikalischen struktur der “absoluten” Ich bin-Worte Jesu in Johannesevangelium.” 59.

¹⁹ Andreas J Köstenberger, ”John.” in *Commentary on the New Testament Use of the Old Testament* (ed. G. K. Beale and D. A. Carson; Grand Rapids: Baker Academic, 2007), 415–512.

Jesus definierar ”det levande vattnet” under ett tal, som han håller under lövhyddofesten. Där säger Jesus att detta vatten är Anden och att han skall ge den till de troende²⁰. Längre fram i texten lovar Jesus att sända Hjälparen²¹. Michaels anser att ”det levande vattnet” är en metafor för Anden²². I synoptikerna finns ingen parallellberättelse.

2.1.2.2 Jesus går på vattnet (Joh 6:16–21)

(Ἐγώ εἰμι-fras: Joh 6:20)

Ἐγώ εἰμι-frasen, utan metafor, riktar sig till lärjungarna i den rådande situationen. Jesus identifierar sig för de skräckslagna lärjungarna som ser en vålnad komma gående på vattnet. Även om Jesus har intentionen att tala om att det är han som kommer, är skeendet präglad av Jesu gudomliga förmåga att gå på vattnet. Detta är den enda ἐγώ εἰμι-fras som har en parallell i synoptikerna²³.

2.1.2.3 Livets bröd (Joh 6:28–59)

(Ἐγώ εἰμι-fraser: Joh 6:35, 41, 48, 51)

De fyra ἐγώ εἰμι-fraserna följs av en och samma metafor, livets bröd. Den andra frasen är judarnas upprepning av vad Jesus sagt om sig själv och ”livets bröd”. Den fjärde frasen har en bestämning till metaforen, ”som kommit ner från himlen.”

Talet föregås av brödundret. Folkmassan söker därefter Jesus. När folket finner honom säger han åt dem att de sökt efter honom därför att han gav dem bröd som stillade deras fysiska hunger. Skillnaden mellan bröd för näring och ”livets bröd”, det levande brödet som kommit ned från himlen, representeras av det bröd, manna, som livnärde fäderna under ökenvandringen och det bröd som är Människosonen. De som åt manna dog ju så småningom. Den som strävar efter det levande brödet skall uppstå och få evigt liv.

²⁰ Joh 7: 38–39

²¹ Joh 14:16

²² Ramsey J. Michaels., *The Gospel of John* (Grand Rapids: Eerdmans Publishing Company, 2010), 244

²³ Matt 14:27, Mark 6:50

Jesu tal retar judarna då de ser Jesu som en vanlig människa. Jesus är Människosonen, sänd av Fadern. Han har själv bekräftat att Jesus är den som han utger sig för att vara. Jesus handlar enligt Faderns vilja och tar emot alla som Fadern gett honom, även formulerat som att det är Fadern som drar Jesu efterföljare till Jesus. Med andra ord hänvisar Jesus till Fadern som en auktoritet. I de synoptiska evangelierna finns flera exempel på att Jesus ser Fadern som en auktoritet²⁴. Vid slutet av talet uppges det ha ägt rum i synagogan. Detta är det enda ställe i Johannesevangeliet där det nämns att Jesus talar i synagogan.²⁵

Uppståndelse och evigt liv får den som tror (πιστεύω) på Jesus och ”äter mitt kött och dricker mitt blod.” Den som gör det ”förblir i mig och jag i honom” (v.56). Brödet är Jesu kött, hans kropp, men vad som är Jesu blod uttalas inte klart, som hos synoptikerna. Det antyds endast under den måltiden ”strax före påskhögtiden” när Jesus förutsäger förräderiet och ”doppar” brödet²⁶. Synoptikernas påskmåltid innehåller orden om bröd och vin som Jesu kropp och blod. Just förutsägelsen om förräderiet gemensamt för de fyra evangelierna. En variation bland synoptikerna finns såtillvida att Lukas talar om vinbägaren som det nya förbundet genom Jesu blod²⁷ efter att ha sagt ”Ta detta och dela mellan er” (v.17). Detta har relevans för kärleksförhållandet mellan vinträdets grenar²⁸. Synoptikerna talar till skillnad från Johannes om ”det nya förbundet” som innebörden av delaktigheten mellan Jesus och lärjungarna. Brödunder förekommer hos alla synoptikerna.

2.1.2.4 Världens ljus (Joh 8:12–59)

(”Εγώ εἰμι-fraser: Joh 8:12, 18, 24, 28, 58)

I början av talet är åhörarna fariséer (vv. 12–20) och därefter judar. Endast den första frasen har en metafor. Texten innehåller fler exempel på kontrasten

²⁴ Matt 11:26, Luk 2:49; 23:34

²⁵ Thompson, *John*, 156.

²⁶ Joh 13:21–26

²⁷ Luk 22:20

²⁸ Joh 15:11–12

mellan det gudomliga gentemot den skapade världen: ”världens ljus” – mörker, däruppe - därnere och slav – fri.

Den första av de fem ἐγώ εἰμι-fraserna har metaforen ”världens ljus”. Den följs av att Jesu efterföljare ska skall leva i ljuset och inte vandra i mörkret. Jesus som ”världens ljus” stämmer överens med evangeliets början. ”I Ordet var liv, och livet var människornas ljus”²⁹. Fariséerna avbryter snart Jesus och talets innebörd övergår till en dialog om Jesu förhållande till Fadern och till den judiska läran. Fariséerna ifrågasätter Jesu anspråk på gudomlighet och att tron på Jesus skulle avgöra deras förhållande till deras Gud. De fyra följande ἐγώ εἰμι-fraserna saknar metaforer.

Konstruktionen av den andra ἐγώ εἰμι-frasen (v. 18) följs av ett substantiverat particip så att meningens innebörd blir att Jesus vittnat om sig själv. Jesus tillägger att även Fadern vittnar om honom och är den som sänt honom. Fariséerna utgår från lagens processregler och säger att Jesus inte kan vittna om sig själv.³⁰ De förstår inte vem Fadern är.

De två följande ἐγώ εἰμι-fraserna ingår i meningar, vars innebörd är Jesu självidentifikation som i den svenska bibelöversättningen uttrycks med ”jag är den jag är.” Jesus hör hemma däruppe och inte till denna värld. Åhörarna hör till därnere ”i denna värld.” Den tredje ἐγώ εἰμι-frasen är objekt till verbet tro (πιστεύω). ”Ty om ni inte tror att jag är den jag är skall ni dö i era synder” (v. 24). Den fjärde ἐγώ εἰμι-frasen styrs av verbet förstå, inse, veta (γινώσκω). Judarna förstår inte meningen om upphöjelsen på korset. Upphöjelsen har en dubbelbottnad innebörd: att hängas upp på korset och att upphöjas till härlighet. De som tror på Jesus lär känna sanningen och blir därigenom fria. Judarna ser frihet som motsatsen till slaveri och som ättlingar till Abraham anser de sig vara fria. Jesus förklarar att slaveri är slaveri under synden och att slavar under synden kan befrias av Sonen. De blir då verkligt fria. Judarna säger sig ha Gud som Fader. Dialogen mellan Jesus och judarna, Abrahams ättlingar, blir alltmer

²⁹ Joh 1:4

laddad, sedan Jesus anklagat dem för att inte utföra sådana goda gärningar som Abraham gjorde. Därmed blir Jesus, som anklagare och bedömare större än Abraham, som med sina goda gärningar är större än judarna.³⁰

Konflikten når sin kulmen, när Jesus med den femte ἐγώ εἰμι-frasen säger att han själv fanns innan Abraham blev till. Innebörden av denna mening är att Jesus är den evigt existerande, medan Abraham föddes (γίνομαι), vilket är en händelse i tiden. Detta är den enda mening i NT där εἰμί och γίνομαι uttrycker denna skillnad. Annars uttrycker verben en tidsmässig kontinuitet.³¹ En jämförelse kan göras med Frances kommentar till ἐγώ εἰμι-frasen i Matteusevangeliet om patriarkerna som inte finns i det ”vanliga” livet, men ändå har en relation till Gud. Möjligen pekar både denna text och texten i Matteus 22 kap åt samma håll dvs. att man skiljde på tid och evighet. Meningen i Johannes-evangeliet ansluter till prologens första vers om Ordet som i begynnelsen fanns hos Gud och var Gud. Jesus som människa och Jesus som Son till Gud är för judarna en motsats.

Synoptikerna framställer Jesus som ljuset i världen genom uppenbarelse och symboler. I uppenbarelsen på berget framträder Jesus som en skinande gestalt bredvid Mose och Elia.³² Denna uppenbarelse är även relaterad till Jesu nära förestående död och uppståndelse. I Sackarias och Symeons lovsånger är ”soluppgång” respektive ”ljus” symboler för den nyfödde Jesus.³³ Symeon besjunger Jesusbarnet i templet med orden ”ett ett ljus med uppenbarelse åt hedningarna och härlighet åt ditt folk Israel”. Hos synoptikerna är ögon och lampa redskap för ljuset, så att hon kan se och i förlängningen inse.

2.1.2.5 Grinden in till fåren och den gode herden (Joh 10:1–18)

(Ἐγώ εἰμι-fraser: Joh 10:7, 9, 11, 14)

³⁰ Thompson, *John*, 188

³¹ Friedrich Büchsel, ”εἰμι, ὁ ὄν.” :TDNT 2:397-398.

³² Matt 17:2, Mark 9:2–8, Luk 9:29

³³ Luk 1:78–79

Av de fyra ἐγώ εἶμι-fraserna, har de två första fraserna grinden som metafor och de två senare den gode herden. Herde (ποιμήν) kan även översättas till ledare. Grinden leder in till fårållan. Grinden har en vakt som endast öppnar grinden för den gode herden. Denne och fåren känner varandra. De som tar sig in till fåren på annat sätt än genom grinden, är ”tjuvar och rövare.” De är främlingar för fåren och fåren följer inte dessa. Fåren skyddas inte av dem från att bli utnyttjade och från rovdjur. Tidigare herdar har varit ”tjuvar och rövare.”

Fåren och Jesus känner varandra liksom Fadern och Jesus känner varandra. Antydning om uppståndelsen ligger i att Fadern har bestämt att Jesus som av fri vilja ger sitt liv för fåren skall få livet tillbaka. Det är inte skyddet från herden som är den stora gåvan till människorna utan Jesu död och uppståndelse. Fåren som Jesu efterföljare har medfört diskussioner om vilka de får är, ”som inte hör till den här fållan.” Även dessa får skall ingå i en enda hjord ledd av Jesus (v.16). Michaels uppger att Bultmann anser att v. 16 är ett inskott av en redaktör. Denna uppfattning delas inte av Michaels. Han anser att meningen syftar på de som bor bortom ”den egna gården”, längre bort än judarna i diasporan dvs. hedningarna.³⁴ En invändning mot Bultmanns’ uppfattning är att versen är förenlig med andra texter i evangelierna.³⁵ Thompson har samma uppfattning som Michaels. Hon påpekar att i meningen om de andra fåren som Jesus måste leda (ἄγω) kan detta verb bytas ut mot sammanföra (συνάγω). Verbet förekommer i Papyrus 66.³⁶ Textvittnet är daterat till ca 200.³⁷ Därmed blir betydelsen att Jesus skall sammanföra de andra fåren under en enda herde, dvs. alla som Jesus efter sin upphöjelse drar till sig (Joh12:32). Då skulle alla som kommer till tro samlas under en enda herde.³⁸

³⁴ Michaels, *The Gospel of John*, 588

³⁵ Matt 28:19, Mark 16:15, Joh 4:21-23; 20:30-31

³⁶ Thompson, *John*. 222, note 267c

³⁷ NA²⁸, 796

³⁸ Michaels, *The Gospel of John*, 652-654

Synoptikerna uppehåller sig i större utsträckning vid fåren, medan Johannes lägger tyngdpunkten vid herden. Jesus har omsorg om fåren³⁹ och han känner medlidande med människorna som liknas vid får utan herde⁴⁰. Jesus varnar lärjungarna för falska profeter, förklädda till får och säger även att han skickar in lärjungarna som får bland vargar⁴¹. Jesus har blivit sänd till de förlorade fåren av Israels folk, men botar även icke-judar, som har en stor tro.⁴²

2.1.2.6 Uppståndelsen och livet (Joh 11:3–44)

(Ἐγώ εἰμι-fras: Joh 11:25)

Ἐγώ εἰμι-frasen följs av metaforen upståndelsen och livet. Dessa är kärnan i kristendomen. Frasen ingår i berättelsen om uppväckandet av den döde Lasaros. Berättelsen omramas av judarnas planer på att döda Jesus och rådets beslut samt smörjelsen inför Jesu begravning.

Jesus blir ombedd av Marta och Maria att komma därför att deras bror Lasaros är sjuk. Jesus uttalar att sjukdomen inte leder till döden utan till förhärligandet av Guds son. Efter några dagar beger sig Jesus och lärjungarna iväg till Judéen. På vägen uppger Jesus att Lasaros är död, vilket inträffat för att lärjungarna skall tro. Thomas säger då till de andra lärjungarna att de skall gå dit och ”dö med honom.” Meningen verkar svårbegriplig. Frågan är vad den egentligen betyder. Den grekiska texten för ”med honom” är ”μετ’ αὐτοῦ”. Prepositionen styr genitiv och därför får man tänka sig en metaforisk betydelse. Möjligen skulle Jesu egen död ha föresvävat författaren.

Vid framkomsten är Lasaros begravnen. Marta går Jesus till mötes och säger att Jesus skulle ha förhindrat broderns död, om han varit där innan Lasaros dog. Hon vet (οἶδα) att han skall uppstå på den sista dagen, den dagen när de döda kommer att uppstå. Det är här som Jesus uttalar att han är ”uppståndelsen och

³⁹ Matt 12:11; 18:12, Luk 15:1–7

⁴⁰ Matt 9:36–38, Mark 6:34, 8:1–3

⁴¹ Matt 7:15, 10:16

⁴² Matt 15:22–28, Mark 7:24–30, Luk 7:2–10

livet”. Han förtydligar sitt uttalande med att den som tror (πιστεύω) skall leva även om han dör. På Jesu fråga om Marta tror (πιστεύω) på Jesus och vad han just uttalat, svarar hon endast delvis på frågan. Hon tror (πιστεύω) att Jesus är Messias, Guds son.

Maria gråter med de andra sörjande, vilket även Jesus gör. Jesu gråt i förhållande till Jesu intention att låta Lasaros dö för att föra lärjungarna till tro eller med andra ord visa Sonens förhållande till sig motsägelsefullt. Men Jesu gråt är begriplig ur ett mänskligt perspektiv. Jesu gudomliga sida uttrycks när han vid graven ber till Fadern för att de som står där skall tro på att Jesus är sänd av Fadern. Lasaros väcks till liv. Jesus visar därmed de troende att en död kan återvända till livet, men Lasaros kan inte gå till det liv hos Gud som uppståndelsen innebär eftersom Jesu egen död och uppståndelse inte har skett. Lasaros får rollen av en ”föregångare”, en sorts ”prodromos” till vad som snart skall hända Jesus. I synoptikerna förekommer endast kortfattade uppgifter om att Jesus väcker döda till liv som en typ av mirakler.⁴³

Föreställningar om uppståndelse och liv efter döden var sannolikt på väg att vinna terräng under tiden för Jesu verksamhet. Det var ett debattämne mellan fariséerna och deras motståndare.⁴⁴ Martas uppfattning om en allmän uppståndelse ”på den sista dagen” kommenteras i Bibel 2000 med hänvisning till Dan 12:2 och Joh 5:29. Båda verserna innehåller skillnaden i öde mellan de goda och de onda efter uppståndelse. Ytterligare belägg för tankar om uppståndelse är två texter från Qumran.⁴⁵ Från tiden för Mackabéerupproret 167 f.Kr. berättas om sju judiska bröder som led martyrdöden. Deras svar till sina plågoandar innehöll tal om uppståndelse ömsom till ”liv” och ömsom till ”evigt liv”.⁴⁶

⁴³ Matt 9:18–25, Mark 5:35–42, Luk 8:40–56, Luk 7:11–17

⁴⁴ Köstenberg, ”John,” 415–512

⁴⁵ Mikael Winninge, ”Betydelsen av Dödahavsrollarna för studiet och tolkningen av Nya Testamentet,” i *Dödahavsrollarna. Innehåll, bakgrund och betydelse* (Stockholm: Atlantis, 2014), 349–369

⁴⁶ 2 Mack 7:9

2.1.2.7 Förutsägelse vid den sista måltiden (Joh 13:18–30)

(Ἐγώ εἰμι-fras: Joh 13:19)

Texten handlar om Jesu sista måltid. Ἐγώ εἰμι-frasen utan metafor är objekt i en finalsats. Meningen med frasen ingår i Jesus tillkännagivande för lärjungarna att en av dem skall förråda honom för att skriftens ord skall uppfyllas. Jesus citerar en psaltarpsalm⁴⁷, om den pålitlige vännen som nu sparkar på honom vilket enligt Bibel 2000 gäller Judas. Sannolikt syftar ἐγώ εἰμι-frasen på att Judas förräderi mot den gudomlige är ett fenomen som Guds frälsningsplan inte kan vara utan.

Den viktigaste skillnaden mellan Johannes och synoptikerna är inte händelseförloppet före Jesu död, utan glidningen i fokus mellan det långsiktiga i frälsningsplanen och det kortsiktiga i den enskildes skuld till Jesu död. I de tre synoptikerna gick Judas till överstepräster och erbjöd sig att överlämna Jesus⁴⁸. Under den sista måltiden talar Jesus om att en av lärjungarna kommer att förråda honom, men inte vem denne är⁴⁹. Det finns således en likhet mellan Johannes (v.19) och Lukas som inte förekommer hos Markus och Matteus: ”Människosonen går den väg som är bestämd, men ve den människa genom vilken han blir förrådd”⁵⁰.

2.1.2.8 Vägen, sanningen och livet (Joh 14:1–14)

(Ἐγώ εἰμι-fras: Joh 14:6)

Ἐγώ εἰμι-frasen följs av tre metaforer, vägen, sanningen och livet. Den är svaret på lärjungarnas fråga om vart Jesus skall ta vägen och hur man kommer dit. Texten handlar övervägande om Jesus som är vägen till Fadern. Fadern har gett Jesu efterföljare till Jesus, som nu skall föra dem till Fadern (även i kap 6 och 12). Det är Fadern som handlar när Jesus utför de handlingar som

⁴⁷ Ps 41:10

⁴⁸ Matt 2:14–16, Mark 14:10–11, Luk 22:3–6

⁴⁹ Luk 22:14–25

⁵⁰ Luk 22:22

omgivningen ser. Mellan Fadern och Jesus råder en ömsesidighet, ”Fadern är i mig”. Därför kan Jesus säga att den som sett Jesus har sett Fadern. Men inte tvärsom! Varken Johannes eller GT stödjer att Fadern är synlig.⁵¹ Jesus ökar sedan betydelsen av det som han har sagt med konsekvensen för lärjungarna. Den som tror på Jesus kan utföra stora gärningar. Det sker genom att lärjungarna ber Jesus om detta. Fadern i Jesus kommer då att göra de gärningar som lärjungarna utför. Därigenom blir Fadern ”förhärligad genom Sonen” (v. 13). Jesus skall gå bort och bereda rum för lärjungarna och komma tillbaka och hämta dem.

De övriga metafororden nämns inte efter frasen, men de hör hemma i det rike, dit vägen leder. ”Sanningen” är en gudomlig realitet och inte den sanning som är en utsaga om världslig kunskap. För världen innebär den gudomliga sanningen ett löfte. På samma sätt betyder liv det gudomliga livet, som Jesus nu lovar världen.⁵²

Hos synoptikerna talar Jesus om vägen till himmelriket utifrån lärjungarnas perspektiv. Människan måste med stora svårigheter passera den trånga porten. Det är få som finner den.⁵³ Svårigheterna exemplifieras i liknelser (kamelen och nålsögat i Matt 19:24). Hindren för att passera porten är sådant som binder människan vid världen. Den som förnekar sig själv, lider eller mister sitt liv för tron, kommer in i Guds rike.⁵⁴ För den som knackar intensivt på porten, kommer den att öppnas.⁵⁵

2.1.2.9 Vinodlaren, vinstocken och grenarna (15:1–17)

(Ἐγώ εἰμι-fraser: Joh 15:1,5)

De två meningarna med ἐγώ εἰμι-fraser är samordnade med huvudsatser, som innehåller ytterligare ett subjekt med dess metafor. Om meningarna läses

⁵¹ Köstenberger, ”John,” 415–512

⁵² John Ashton, *Understanding the Fourth Gospel* (Oxford: Oxford University Press, 1990) 529.

⁵³ Luk 11:7; Matt 7:13

⁵⁴ Mark 8:34–35

⁵⁵ Matt 7:7–8

tillsammans blir subjekten vinodlaren, vinstocken (ἄμπελος) och grenarna (κλήμα) och metaforerna Fadern, Sonen och lärjungarna.

Budskapet i texten ligger i den andra meningen efter metaforen; ”Om någon är kvar i mig och jag i honom bär han rik frukt: utan mig kan han ingenting göra.” De två fraserna uttrycker förutsättningarna för budskapet. Den första meningen talar om Faderns omsorg om sonen, och den andra om sambandet mellan trädet och grenarna. Förutsättningen för att grenarna ska bära frukt är att de är väl förankrade i vinstocken. De grenar som inte bär frukt plockas bort av vinodlaren och bränns upp. I kap 15 är Jesus det sanna vinträdet och attributet motsvarar metaforen i kap 14, ”sanningen”. Köstenberg påpekar att attributet visar kontrasten till Guds vingård i GT, en symbol för Israels misslyckande med bära frukt.⁵⁶ Relationerna mellan metaforenas verkligheter är kärlek. Jesus fortsätter talet med att tillfoga budet om kärlek mellan lärjungarna. ”Detta befäller jag er: att ni skall älska varandra” (v.17). Även grenarna har därigenom fått en relation till varandra som ingår i relationen mellan Fadern och Sonen. Det grekiska ordet för gren (κλήμα) används endast här och inte någon annanstans i NT.⁵⁷ Målet, att bära frukt, betonas inte lika starkt som budskapet, det inbördes förhållandet mellan stam och gren.

Synoptikerna däremot betonar betydelsen av god skörd. I liknelser om hur man åstadkommer en god skörd använder Matteus och Markus ofta säd. Om sådden växer upp eller inte beror på under vilka förhållanden den sås och växer. Skillnaden mellan Johannesevangeliet och synoptikerna är att Jesus ingår i själva växandet och plantan medan han hos synoptikerna är den som ger råd om växandet. Metafororden förekommer inte hos synoptikerna förutom att ord relaterade till vingård används i liknelser utan parallell till Johannesevangeliet och med ett etiskt budskap.

⁵⁶ Köstenberger, ”John.”, 415–512

⁵⁷ Thompson, *John*. 324, note 114

2.1.2.10 Gripandet av Jesus (Joh 18:3–9)

(Ἐγώ εἰμι-fraser: Joh 18:5, 6, 8)

De tre ἐγώ εἰμι-fraserna, som saknar metaforer, uttalas av Jesus vid gripandet. När vaktstyrkan, fariséer, översteprästerna och Judas kommer, tar Jesus ledningen med frågan: ”Vem söker ni?” Tre gånger säger Jesus att han är den eftersökte. Två meningar är de enda som under den rådande situationen inte har några gudomliga övertoner (vv. 5, 8). Den tredje meningen (v.6) är Jesu upprepning av vad han redan har sagt. Följet med vaktstyrkan backar och faller. Det språkliga uttrycket för att böja sig i vördnad är inte det som används här utan ”de vek de tillbaka och föll till marken”. Kommentatorn anser att i verbets totala innebörd ligger även ett moment av vördnad för Jesu gudomlighet.⁵⁸ Hos synoptikerna identifieras Jesus genom att Judas kommer tillsammans med en folkhop försedd med tillhyggen.

2.2 Gamla testamentet

Ἐγώ εἰμι-fraserna i Gamla Testamentet är ojämnt fördelade. Man finner dem i Pentateuken och hos de större profeterna.

2.2.1 Pentateuken

Likheterna mellan början av Genesis och Johannesprologen har påpekats av många teologer.⁵⁹ Ἐγώ εἰμι-fraser förekommer huvudsakligen i Exodus och Leviticus. Fraserna har inga metaforer.

⁵⁸ Thompson, *John.*, 364

⁵⁹ Michaels, *The Gospel of John*, 46–49

2.2.1.1 Exodus

I Exodus kallar Gud på Mose och presenterar sig som ”Jag är din faders Gud, Abrahams Gud, Isaks Gud och Jakobs Gud”.⁶⁰ Gud har utvalt Mose att leda israeliterna från Egypten till ”ett land som flödar av mjölk och honung”. När Mose frågar efter Guds namn, svarar Gud: ”Εγώ εἰμι ὁ ὄν”, ”jag är den jag är”. Gud instruerar Mose att säga till Israels barn att ”ὁ ὄν” har skickat mig till er. Guds namn eller beteckningen på gud blir ”ὁ ὄν”, ett oböjligt particip.⁶¹ Den hebreiska texten är; יהוה אֲנִי יהוה ”Jag är” står i imperfekt indikativ och dess innebörd är ett pågående ”vara”. Detta ord kom att av kristendomens anhängare att läsas ”Jehova”.⁶²

Philo var en judisk filosof från den hellenistiska kultursfären och samtida med Jesus. Han skriver om denna text att Gud inte har något namn eftersom han inte är en människa. Han kan inte förstås av förnuftet. Han helt enkelt existerar.⁶³ Beteckningen för Gud har varit extensivt diskuterat. Ett hebreiskt verb har flera verbformer som är relaterade till deras innebörd. Man har t.ex. diskuterat om verbet vara skulle kunna ha en kausativ betydelse. Numera har man stannat för innebörden ”existera” då man knappast kan komma längre.⁶⁴

I Exodus förekommer efter kap 3 ytterligare fem ἐγώ εἰμι-fraser . I meningarna talar Gud om för Mose att Gud är herre över jorden och skall föra sitt folk ut ur Egypten, så att egyptierna skall förstå (γινώσκω) ”att jag är Herren” (ὅτι ἐγώ εἰμι κύριος). Gud identifierar sig som Gud. Exempel på Guds uppenbarelse i Exodus är den molnspelare som för israeliterna genom öknen och befann sig över eller framför uppenbarelsetältet. Mose talar med Gud på Sinaiberget och kommer ner från berget med en strålgans från ansiktet.⁶⁵ Bröd från Gud, manna, livnär folket i öknen (kap 16).

⁶⁰ Exod 3:6

⁶¹ Büchsel, ”εἰμι, ὁ ὄν.” :TDNT 2:397-398

⁶² Nava Bergman, *Bibelhebreiska för Nybörjare* (Visby: Books on Demand, 2010), 125, 40

⁶³ Philo, *Deus*, I. xiii.62., LCL

⁶⁴ Tryggve N. D. Mettinger, *Namnet och närvaron. Gudsnamn och gudsbild* , (Örebro: Libris, 1987), 38–43

⁶⁵ Exod 34: 29–35

2.2.1.2 Leviticus

I Leviticus finns Pentateukens flesta ἐγώ εἰμι-fraser, två bland Renhetslagarna och de övriga 22 fraserna bland Helighetslagarna. Efter att Gud meddelat en lag avslutas versen med "Jag är Herren, er Gud" (ἐγώ εἰμι κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν).

2.2.2 Profetböcker

De profetböcker som har minst tre fraser är Jeremia, Hesekiel och Deuterocesaja. Ingen av fraserna har metaforer. De 12 mindre omfattande profetböckerna innehåller totalt sex fraser.

2.2.1.1 Jeremia

Händelserna som omtalas i Jeremias bok sträcker sig från kung Josias död 609 f.Kr. fram till tiden för Jerusalems förstörelse 586 f. Kr. I boken finns nio ἐγώ εἰμι-fraser som är utspridda i texten. I boken finns nio ἐγώ εἰμι-fraser som är utspridda i texten. Fraserna utgörs av bisatser, styrda av ett verb som betyder frukta eller förstå/inse/veta (φοβέομαι respektive συνίημι/οἶδα/ γινώσκω). Bisatsen betyder oftast "ty jag är med dig" eller uttrycker någon gång Guds identitet, "jag är Herren/Gud". Meningen fortsätter med bestämningar till subjektet i bisatsen och då uttrycker att Herren är räddande, mild, rättrådig och närvarande. Inga metaforer förekommer.

Innehållet med betoning på Johannesevangeliets metaforer är följande: Herren anklagar hela sitt folk. De har plågat sin Gud, "källan med det friska vattnet", och har själva gjort cisterner som inte fungerade⁶⁶. Gud planterade en vinranka "av yppersta slag", men den förvandlades till "en usel och främmande vinstock"⁶⁷. Profeten talar om Israel och Juda som två trolösa systrar, varav Juda

⁶⁶ Jer 2:13

⁶⁷ Jer 2:21

borde tagit varning av Israels öde (kap 3). Herren skall krossa Juda liksom kungarna på Davids tron, präster och profeter⁶⁸. Babylons kung Nebukadnessar är Herrens tjänare som Herren kallat för att straffa det otrogna Juda⁶⁹. Jeremia återkommer gång på gång till herdarna (ποιμήν) som låtit Herrens får gå vilse. Herdarna sökte inte Herren och för dem finns ingen räddning. Många herdor har trampat ner och förstört Herrens vingård.⁷⁰ Jeremia namnger de sista kungarna i Juda. Deras eftermäle är negativt. Jojakim brände bokrullen med Herrens ord (kap 36). Sidkia underkastade sig inte Nebukadnessar såsom Herren befallt honom (kap 39). Men Herren skall ge hjorden nya herdor. Han skall låta ett rättfärdigt skott växa ur Davids stam, som skall bli en rättfärdig kung.⁷¹ Senare i texten lovar Herren att återupprätta Israel och Juda (kap 31-32). Herdar skall åter valla sina får⁷². Gud lovar att en Davidsättling alltid skall härska över Jakobs ättlingar⁷³. I domsprofetior över grannländerna nämner profeten ödeläggelsen av vinstocken i Moab, som ursprungligen tillhörde Jakobs ätt genom Rubens och Gads stammar⁷⁴. Ordet ljus förekommer i tre verser, men det är dess motsats mörkret som profeten framhåller.⁷⁵

2.2.1.2 Hesekiel

Hesekiel var präst i Jerusalem och var bland dem som 597 f.Kr. fördes bort till Babylon. Boken innehåller visioner, liknelser och allusioner.

Den innehåller 32 ἐγώ εἰμι-fraser, som förekommer i kap 28–39 och saknar metaforer. Före detta avsnitt finns ”jag är”- fraser, som endast utgörs av ”ἐγώ”. Meningarna med ἐγώ εἰμι-fraser är formelartade meningarna. De utgörs av ”...ὅτι ἐγώ εἰμι κύριος”, och styrs av ett enda verb, förstå/inse (γινώσκω).

⁶⁸ Jer 13:13

⁶⁹ Jer 25:8–9

⁷⁰ Jer 12: 10–11

⁷¹ Jer 23:5–6

⁷² Jer 33:12–13

⁷³ Jer 33:26–26

⁷⁴ Jes 48:32, Jos 13:19, 24–25

⁷⁵ Jer 4:23; 13:16; 25:10

Meningarna innehåller i sin helhet domsprofetior mot Egypten och profetior om Israels befrielse och dess framtida betydelse för andra folk. Enligt språkforskare har stil och vokabulär hos Hesekiel likheter med Pentateukens prästerliga avsnitt.⁷⁶

En möjlig relation till metaforen ”världens ljus” har profetens syner av Herrens härlighet. I den första synen ser han Herrens härlighet som inuti i sig har en gestalt omstrålad av ljus (kap 1) Herrens härlighet och gestalten beskrivs på samma sätt efter profetian om Jerusalems belägring, när Herrens härlighet lämnar templet (kap 10) och vid återkomsten till Jerusalems tempel (kap 43).

Innehållet i Hesekiels bok kan delas upp i två delar. Den första delen är domsprofetior över Israels folk och omgivande folk som agerat fientligt mot Israel. Den andra delen är profetior om återupprättandet av Israel (både Nord- och Sydriket).

Både folket och dess ledare i Jerusalem fördöms. Ledarna i Jerusalem har inte följt Herrens bud utan hållit sig till främmande folks lagar (kap 11). Herren skall straffa dem med Nebukadnessar som redskap för att föra dem till Babylon. Jerusalem liknas vid en oduglig vinstock (ἄμπελος) med odugliga grenar (κλήμα) som skall förbrännas av eld. Inte ens oskadd duger vinstocken till något.⁷⁷ Hesekiel använder κλήμα sex gånger, medan ordet därutöver förekommer en gång i sex olika böcker i GT.⁷⁸ I kap 17, vv. 11-18, ges en förklaring till exilen: Kungen av Babylon slöt förbund med Judas kung och ledare, men dessa bad Egypten om hjälp dvs. kungen av Juda bröt eden med Babylon. Därför ska Judas kung dö. Klagan över Israels furstar fortsätter med att modern till furstarna liknas vid en vinstock vars grenar växte upp och sågs vida omkring. I vrede rycktes vinstocken upp, grenarna vissnade och nu finns inga härskare kvar.⁷⁹

⁷⁶ Bill T. Arnold, *Introduction to the Old Testament*. (New York: Cambridge University Press, 2014), 334

⁷⁷ Hes 15:1-8

⁷⁸ Thompson, *John*. 324, note 114

⁷⁹ Hes 19: 10-14

Jerusalem var Guds hittebarn som han smyckade och tog till hustru. Men hon var otrogen med olika länder och glömde sitt förgångna. I jämförelse med sina systrar, Samaria och Sodom, som också handlade illa var Jerusalem värst. Herren skall förlåta Jerusalem och upprätta ett nytt och evigt förbund med henne. Han skall göra systrarna till Jerusalems döttrar så att Jerusalem får skämmas för dem (kap 16). Vid domsprofetiorna mot fiender och grannfolk, talar profeten om två systrar som representerar Israel och Juda. De var otuktiga med Egypten, Assyrien samt Babylon. Båda skall få plikta för sitt otuktiga beteende (kap 23).

Efter besked att Jerusalem fallit, kommer en vändning och Gud skall samla in sina får och föra dem till deras eget land. Detta föregås av profetior mot Israels herdar. Gud anklagar dem för att de inte vallade fåren, utan lät dem springa bort och bli tagna av rovdjur. Herdarna har utnyttjat fåren för sina egna behov av ull och kött. Gud skall skipa rättvisa mellan fåren. De skall få en enda herde, ”min tjänare David” som skall bli deras furste. Fåren tillhör Herren (kap 34). Zimmerli ger ”David” en framtida innebörd. Gud hade lovat David att han och hans hus skulle vara Israels kungar och detta löfte består.⁸⁰

Gud skingrade Israels folk därför att de vanärat hans heliga namn. Men han kommer att samla dem och föra dem tillbaka till landet, ”Israels berg”, som han en gång gav dem. ”Israels berg” skall åter grönska och ”likna Edens trädgård”.⁸¹

Han skall rena folket genom att bestänka dem med rent vatten och ge dem ett nytt hjärta. Han skall fylla dem med ”min egen ande”.⁸² Därigenom kommer gudsfolket att visa Guds helighet inför de andra folken (kap 37). I nästa kapitel skall han visa sig för ”många” folk. Gud helgar Israel genom att hans helgedom skall finnas hos Israel för alltid och han ger sig till känna för många folk.

Gudsfolkets land, Israels berg, skall åter grönska.

⁸⁰ Zimmerli, Walther *The fiery Throne. The Prophets and Old Testament Theology*. (Minneapolis: Fortress Press, 2003), 15.

⁸¹ Hes 36:35

⁸² Hes 36:23 - 27

I en syn ser profeten Gud återupprätta sitt folk genom att bekläda benknotor med senor och kött, fylla dem med ande . ”De fick liv och reste sig upp till en väldig här”. Det är Israels folk, som Gud skall föra hem till Israels land (kap 37).

Den sista profetian handlar om återuppbyggnaden av Jerusalem och templet (kap 40 – 48). I en syn ser profeten Herrens härlighet återvända till templet. Han ser vatten rinner fram under tröskeln till templet mot öster. Den vidgar sig och blir en flod. Där den rinner ut i Döda havet är vattnet friskt och rikt på fisk. Vattnet ”från helgedomen” ger en växtlighet som när, läker och aldrig upphör.

2.2.1.3 Jesaja

Den del av Jesajaboken som innehåller ἐγώ εἰμι-fraser är Deuterojesaja eller ”Exilens Jesaja” (Jes kap 40–55). Den talar om om skeendet innan Babylon föll för Cyros 539 f.Kr och profeterar om återvändandet och det nya Jerusalem.

Boken innehåller 13 meningar med ἐγώ εἰμι-fraser. Tre verser innehåller en dubblerad fras, ”ἐγώ εἰμι, ἐγώ εἰμι”. Två av dessa verser har i BHS har en dubblering av ”אֲנִי”, ”jag är” .⁸³ I den tredje versen förekommer ”jag är” tillsammans med ”יהוה”, ”Javhe”⁸⁴. Detta har tolkats som att ”ἐγώ εἰμι” är ett attribut till Gud, Javhe⁸⁵. Frasen ingår i relativt långa meningar som huvudsats eller bisats, styrda av flera verb, däribland γινώσκω och πιστεύω. ”Εγώ εἰμι-fraserna kan följas av ”Gud” eller ”Herren”, ett substantiverat particip eller en längre bestämning till subjektet med en objektsats.. Innehållet i meningarna är att Gud är ”den förste och den siste”, den ende Guden, skaparen och tröstaren. Han skall glömma Israels synder. Metaforer förekommer inte.

Deuterojesaja är tröstprofeten. Gud gör mörker till ljus.⁸⁶ Hans ord är sanna.⁸⁷ Genom att ingå förbund genom sin tjänare med sitt folk kommer Guds

⁸³ Jes 43:25; 51:12

⁸⁴ Jes 45:19

⁸⁵ Ball, ”I Am”, 25

⁸⁶ Jes 42:16

⁸⁷ Jes 45:19

folk att bli ett ljus för folken (min översättning av texten i LXX).⁸⁸ Herrens härlighet skall visa sig för alla människor.⁸⁹ ”Folk från hela jorden” (οἱ ἀπ’ ἐσχάτου τῆς γῆς), den grekiska texten fritt översatt: ”folk från jordens alla ändar”, uppmanas vända sig till Herren och bli räddade.⁹⁰ Som en herde vallar han sin hjord.⁹¹ Han skall göra Kyros till sin tjänare för att befria sitt folk från Babylon och Kyros skall förverkliga Herrens vilja⁹². Hans ord är sanna⁹³. Han undervisar sitt folk och leder dem på den väg som de skall gå⁹⁴. Herren säger att förbundet med David består.⁹⁵ Herren ska kalla andra folkslag, som gudsfolket inte känner.⁹⁶

Några textställen i ”Jerusalems Jesaja”, som inte innehåller några ἐγώ εἰμι-fraser och som således inte uppfyller kriterierna för att inkluderas, tas ändå upp av följande skäl: Innehållet i kap 1-39 bör ha varit känt för Deuterocesaja. Indelningen av Jesajaboken i tre delar gjordes av Bernhard Duhm vid slutet av 1800-talet. Därefter har forskningshistorien kommit fram till att Deuterocesaja (kap 40–55) haft ett redaktionellt inflytande över den första delen av Jesajaboken (kap 1–39).⁹⁷ Ball menar att hela Jesajaboken kan ha påverkat författaren till Johannesevangeliet.⁹⁸

Den som skrev kap 40–55 var troligen bekant med den tidigare texten och bör följaktligen ha sett den som historisk bakgrund till sin egen text. I Jesaja kap 5 sjunger profeten om Herren och den vingård (Israel) som han anlade . Han förväntade sig att få söta druvor, men fick i stället sura. Därför lät han vingården förfalla och trampas ner. I Jesaja kap 7 berättas om en konflikt mellan kungen i Sydriket och Jahve när Arams och Nordrikets kungar slutit sig samman mot

⁸⁸ Jes 42:6

⁸⁹ Jes 40:5

⁹⁰ Jes 45:22

⁹¹ Jes 40:11

⁹² Jes 44:28

⁹³ Jes 45:19

⁹⁴ Jes 48:17

⁹⁵ Jes 55:3

⁹⁶ Jes 55:5

⁹⁷ Antti. Laato, *Inledning till gamla testamentet* (Åbo: Åbo Akademi. 2002), 216.

⁹⁸ Ball, ”I Am”, 266

Assyrien och försökt att få en marionett på Judas tron i stället för den sittande kungen, Achas. Denne litade inte på Jahves löfte utan vände sig till Assyrien.⁹⁹ En tolkning av Jesaja kap 11 är att kritik mot Judas dåvarande kungahus medför en profetia om ett framtida kungahus besläktat med David.¹⁰⁰ I slutet av den första delen av Jesajaboken finns en profetia om Hiskias söner; De skall bli tjänare åt den babyloniske kungen.

3 JÄMFÖRELSE

3.1 Ἐγώ εἶμι-utsagor i Johannesevangeliet och i de synoptiska evangelierna.

I Johannesevangeliets tal följs de 17 ἐγώ εἶμι-fraser av metaforer i 13 fall. Av de 17 fraserna följs några av samma metafor, men fortsätter sedan med olika bestämningar till metaforen. Dessa meningar är formelartade med tillägg av bestämningar. Några av fraserna har flera metaforer. Totalt förekommer 12 tolv metaforer. Meningar med frasen utan metafor, de fyra meningarna i kap8 samt de sex meningarna utanför talen, identifierar Jesus. De uttrycker en varierande grad av gudomlighet. ”Graden ” av gudomlighet är en tolkningsfråga. Två ἐγώ εἶμι-fraser, uttalade av Jesus vid gripandet, är utsagor utan något gudomligt inslag.

Synoptikerna med sina vardera tre meningar med ἐγώ εἶμι-fraser har inga metaforer och fraserna uttrycker Jesu gudomlighet. Liksom i Johannesevangeliet förekommer några meningar som inte har presensbetydelse. Meningarna hos synoptikerna är inbördes delvis överlappande.

⁹⁹ Arnold, *Inledning till gamla testamentet*, 322

¹⁰⁰ Laato, *Inledning till gamla testamentet*, 216

3. 2 Texternas innehåll 1 i Johannesevangeliet jämfört med de synoptiska evangelierna

Johannes fokuserar på Jesus som Faderns Son och deras inbördes förhållande i de långa talen som innefattar de flesta ἐγώ εἰμι – fraser. Innehållet ger en teologisk bakgrund till synoptikernas redogörelse för Jesu verksamhet. Jesus talar i Johannesevangeliet om att Sonen är i Fadern och Fadern är i Sonen. Däremot delar Johannesevangeliet med synoptikerna synen på Fadern som en auktoritet för Jesus, en ”far”.

En skillnad mellan Johannesevangeliet och synoptikerna rör metaforordens betydelse och användning. Detta sammanhänger med att synoptikerna låter Jesus framför sitt budskap i liknelser vars intention är att åhörarna skall inse bakgrunden till budskapet vilket ofta har ett etiskt innehåll. Men innehållsmässigt finns inte denna skillnad mellan Johannesevangeliet och synoptikerna. Tydligast är överensstämmelsen när den johanneiske Jesus i slutet talet om vinstocken uppmanar lärjungarna att älska varandra.

Johannes och synoptikerna ser ett och samma mål men från Sonens respektive lärjungarnas synpunkt. En annan typ av skillnad är metaforen ”Jag är världens ljus” och synoptikernas uppenbarelse av Jesu skinande gestalt på förklaringsberget.

Den text som skulle bli central i kyrkan dvs. Jesu ord vid påskmåltiden saknas hos Johannes. I Jesu tal om ”livets bröd”, finns bröd som Jesu kropp, medan kombinationen ”vin” och ”Jesu blod” inte förekommer i Johannesevangeliet. Förutsägelsen om förräderiet är det enda som är gemensamt för måltiden ”strax före påsk” och synoptikernas påskmåltid.

3.3 ”Εγώ εἰμι”-utsagor i Johannesevangeliet och i GT:s textdelar

Inga ἐγώ εἰμι-fraser i GT följs av metaforer. I GT framträder Gud som den existerande Guden med ”ἐγώ εἰμι”.

Johannesevangeliets formelartade ἐγώ εἰμι-fraser förekommer i Exodus, Leviticus och hos Hesekiel, men de senare följs inte av bestämningar. I Exodus och hos Hesekiel förekommer fraserna i en bisats, ”att jag är Herren” (ὅτι ἐγώ εἰμι κύριος) styrt av verb som betyder förstå, veta, inse (γινώσκω). I Leviticus står den som huvudsats. Detta stämmer överens med Arnolds uppfattning om likheter i språk mellan Leviticus och Hesekiel.¹⁰¹ I de meningar hos Johannes som saknar metaforer kan frasen förekomma i bisatser. Den styrs vid ett tillfälle av inse (γινώσκω) och det är efter att Jesus blivit ”upphöjd”. I två andra meningar styrs bisatsen av tro (πιστεύω). I GT är γινώσκω det vanligaste styrande verbet, och πιστεύω förekommer inte utom i ett enda fall. En mening, hos Deuterojesaja, innehåller både γινώσκω och πιστεύω. Det förefaller som om πιστεύω är vanligt i evangelierna och knutet till tron på Jesus, medan γινώσκω har innebörden av veta/inse/förstå. Hos Jeremia och Deuterojesaja kan ἐγώ εἰμι-frasen fortsätta med en predikatsfyllnad som utgör en bestämning till subjektet som ibland blir en sats.

3.4 Texternas innehåll i Johannesevangeliet och i GT:s textdelar

Profetböckernas har ett innehåll, som flera av Johannesevangeliets metaforer relaterar till. Jeremias och Hesekiels böcker lägger tyngdpunkten på tiden före exilen, medan Deuterojesaja fokuserar på exilens avslutning. Alla profeterna anklagar hela sitt folk för att de vänt sig från Herren, men Herren lovar att upprätta sitt folk dvs. genom att de får återvända till landet han gav dem. Hesekiel tillägger att andra folk skall se Guds helighet genom det upprättade gudsfolket. Hos Deuterojesaja inbjuds alla folk att dyrka Israels Gud. I Johannesevangeliet förekommer en symbolisk parallell i Jesu ord till den samariska kvinnan. Jesus säger att frälsningen kommer från judarna, men att tiden är inne för att tillbe Gud oavsett plats. Motsättningen mellan tillbedjan på

¹⁰¹ Arnold, *Introduction to the Old Testament*, 334.

berget i Samaria och i Jerusalem som den samariska kvinnan dessförinnan nämnt kan vara en reminiscens av det delade riket och de två systrar som Jeremia och Hesekiel talar om.

Johannesevangeliets metaforer om ”den gode herden” och ”vinstocken” binds samman hos profeterna: Gud planterade en ypperlig vinranka som blev en usel, främmande vinstock. Hesekiel använder ”vinstock” (ἄμπελος) mer än de andra två profeterna, men dessa använder besläktade ord. Vinstocken liknas också vid modern till Israels furstar, som blev grenar vilka visserligen växte och blev synliga men vissnade och förtärdes av elden såsom fadern gör med de grenar som inte bär frukt i Johannesevangeliet. De tre sista namngivna kungarna av Juda följde inte Herrens befallningar. De höll inte sin ed till Babylons kung som Gud utsett till sitt redskap. Israels herdar hade låtit fåren gå vilse, spridas och bli vilddjurens rov. De hade utnyttjat fåren för egen vinnings skull. Gud skall ge fåren ny herde, en furste av Davids ätt. Gud hade lovat David att hans ättlingar alltid skulle härska över Israels folk. Fårens undergång och spridning kan förklara varför Jesus kallar de tidigare herdarna för ”tjuvar och rövare”. Även Ball har påpekat sambandet mellan johannesevangeliets kap 10 och Hesekiels text.¹⁰² Det förklarar även betydelsen av en fast förankring mellan vinstocken och grenarna hos Johannes.

Metaforen ”världens ljus” kan länkas till Gud på Sinai berg och det himlafenomen som leder gudsfolket till det utlovade landet i Exodus. Hesekiels tre syner av Herrens härlighet kan ha inspirerat Johannes att tänka sig inkarnationen som ett ljus, synligt för världen i Jesus. På ett annat sätt, men i samma riktning pekar gudsfolkets återvändande till sitt land, Israels berg, där de blir uttryck för Guds helighet och kan ses av andra folk.

Flera metaforord nämns utan någon längre redogörelse. ”Vägen” som den rätta vägen har en motsvarighet hos Jesaja. Innehållet i profetböckerna kan också ses som ett budskap att följa den väg som Gud avsett. I synnerhet

¹⁰² Ball, ”I Am”, 225

Deuterocesaja talar om Gud som ”sanningsgivande”. Gud kan även ge liv åt de döda.

När Johannes säger att Jesus ger ”det levande vattnet” kan Hesekiels profetia om hur vattnet strömmar från det nya templet österut till Döda havet ha inspirerat Johannes. Vattnet blir den flod som för alltid ger det människan behöver från vattnet och växtligheten. Det är inte uteslutet att Johannes även tänkt på Edens trädgård österut där en flod rann och där människan befann sig före syndafallet

4 SLUTSATS OCH DISKUSSION

Faktorer av betydelse för resultatet är hermeneutiken dvs. kontextens betydelse och tolkningen av texterna.

Den samtida kontexten när evangeliet skrevs och redigerades kan ha påverkat texten. Efter andra templets fall 70 e.Kr. fick synagogan en större betydelse för judarna och de grupper som hade sin verksamhet knutna till templet försvann. Vid tiden för evangeliets tillkomst pågick separationen mellan kristendom och judendom. I Johannesevangeliet används beteckningen ”judar” i större utsträckning än ”farisээр”. Detta kan sammanhänga med att farisээрerna försvann, de drog sig till synagogan och kom att ingå i den rabbiniska judendom som utvecklades efter templets fall. De icke-judiska kristna som tillkom hade inte någon kännedom om judarnas historia, deras relation till sin gud och hur Jahve ingripit i historien. Dessa kristna behövde förstå vem Jesus var i förhållande till judarnas Jahve utan att först bli ”skriftlärda”, vilket Ball framhållit. Det är det rimligt att tro att Johannesevangeliet fyllde en sådan funktion. Allt fler icke-judar blev kristna. De jude-kristna fanns kvar ytterligare en tid men blev allt färre och stöttes ut från synagogorna. Utstötningen hade sannolikt olika förlopp som var lokalt relaterat. När Bauckham talar om

evangelierna som en fortsättning på GT är detta högst relevant för Johannes-evangeliet. I linje med detta ligger profetiorna att Guds helighet skall bli synlig för många folk (Hesekiel) och uppmaningen att alla folk skall vända sig till Israels Gud (Deuterocesaja). Man kan lägga till Johannesevangeliets ord i kap 4 att ”frälsningen kommer från judarna” men att tiden är kommen för att tillbe Gud ”i ande och sanning” oavsett plats. Denna text är förenlig med kontexten omkring år 100 e.Kr.

En kortfattad okomplicerad sammanfattning av teologin i Johannesevangeliet utan hänsyn till metodologiska svårigheter och tidigare forskning är:

När Jesus säger “Jag är” tillsammans med en metafor, säger judarnas Gud: “Jag är Gud” vilket måste tolkas som summan av Johannesevangeliets resonemang om Fadern och Sonen. Men både den johanneiske Jesus och den synoptiske Jesus tillskriver Fadern auktoriteten.

Metafororden i Johannesevangeliet förekommer i GT, inte som vardagliga ord, utan som ord med relation till det gudomliga. Samtliga metaforord utom ” grind/dörr in till fårhagen” förekommer i GT. Gud låter manna falla ner från himlen över sitt hungrande folk, Gud är sanning, ljus och anvisar vägen. Vinstocken och den gode herden förs samman av både Hesekiel och Jeremia. Jesu tal om de tidigare usla herdarna blir begripligt av innehållet i Jeremia och Hesekiel. Hesekiels profetia om tempelkällan kan ha inspirerat Johannes tal om det levande vattnet.

Vid läsning på det grekiska språket har de formelartade ἐγώ εἰμι-uttryck hos Leviticus och Hesekiel har en likhet med de fraser hos Johannes som följs av en metafor. Å andra sidan har Jesaja längre meningar vari ἐγώ εἰμι-fraser ingår. Översättningen av den hebreiska texten till Sepuaginta medför att det är vanskligt att dra några slutsatser om samband. Med denna bakgrund är det begripligt att jämförelser mellan textställen ur Novum Testamentum Graece och

Septuaginta medför en försiktig och generell tolkning som Ball gör.¹⁰³ Det berättigade i detta stärks av McKay i hans artikel om hur det grekiska språket använder ”jag är”.¹⁰⁴ Den senare artikeln av Förster där han ytterligare nyanserar betydelsen av det grekiska språket har sin betydelse för hur Jesusgestalten uppfattar sig själv.¹⁰⁵

Scarlach Wollenberg tar upp ”Jag är” men i förhållande till hebreiskan. Hennes uppfattning om att mer finns att hämta om metaforerna i den hebreiska texten gör det önskvärt att vidare forskning kommer till stånd¹⁰⁶.

I Johannesevangeliet och synoptikerna förekommer textställen där Jesu budskap till lärjungarna uttrycker samma mål. I synoptikerna talar Jesus om hur lärjungarna utifrån sina förutsättningar skall kunna målet. I Johannesevangeliet betonas förhållandet mellan Fadern och Sonen samt konsekvensen av detta för en gudomlig vilja att dra lärjungarna mot målet. Som en följd av utgångspunkten, Johannesevangeliets tal, som jämförs med synoptikerna och GT, kommer synoptikerna att vara underrepresenterade.

En observation som inte ligger inom ramen för denna studie är de två verben πιστεύω, och γινώσκω. Det första verbet förekommer hos Johannes när innebörden är att tro eller lita på Jesus. Det andra förekommer både i evangeliet och de kontrollerade texterna i LXX. I evangeliet förekommer γινώσκω när det talas om vad judarna har för vetande eller insikt om Gud eller Jesus. Det är då inte fråga om en tro eller tillit, utan en mer kognitivt betonad övertygelse. Även συνήμι och οἶδα hör till den senare kategorin. Som omtalats har πιστεύω påträffats vid ett enda tillfälle hos Deuterojesaja. Möjligen vore det av intresse

¹⁰³ Ball, ”I Am”, 260, 268

¹⁰⁴ McKay ”I am” in the John’s Gospel, 302

¹⁰⁵ Förster, ”Selbstoffenbarung und Identität. Zur grammatikalischen struktur der ”absoluten” Ich bin-Worte Jesu in Johannesevangelium.” 59.

¹⁰⁶ Rebecca Scarlach Wollenberg, ” יוא יי אפא: A Short Note on ἐγώ εἰμι Sayings and the Dangers of a Translation Tradition. ” *Novum Testamentum* 59 (2017): 20-26.

att undersöka objektsatsernas innehåll beroende på vilket verb som är det styrande verbet och bakgrunden till πιστεύω i GT.

5 LITTERATURFÖRTECKNING

5.1 Bibelutgåvor

Bibel 2000. Svenska Bibelkommissionens översättning. Örebro:Libris, 2000.

Biblia Hebraica Stuttgartensia utg. 1967-77. K. Elliger, W. Rudolph. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 5 uppl.1997.

Novum Testamentum Graece, B Aland. et al., 28th ed. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2012.

Septuaginta ed. A. Ralphps. R Hanhart. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2006.

<https://www.academic-bible.com/en/online-bibles/septuagint-1xx/...>

Sökningar har gjorts 2018-11-01 – 2019-04-30

Svenska bibelsällskapets Bibel 2000 online.

<https://www.bibeln.se/om-bibeln/bibel-2000>

Sökningar gjorts 2018-11-01 – 2019-04-30

Synopsis of the Four Gospels. Greek-English Edition. ed. Aland, Kurt. 15th ed. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2013.

5.2 Övrig litteratur

Arnold, Bill T. *Introduction to the Old Testament*. New York: Cambridge University Press, 2014.

Ashton, John, *Understanding the Fourth Gospel*. Oxford: Oxford University Press, 1990. Rpr., Clarendon Paperbacks, 1993.

Ball, David M., *"I Am" in John's gospel. Literary Function, Background and Theological Implications*. Sheffield: Sheffield Academic Press Ltd, 1996.

Bauckham, Richard. "The Gospels as Histories. What sort of stories are they?" Paper presented at lectures for the Southern Baptist Theological Seminary, 2011. <http://www.richardbauckham.co.uk/uploads/Accessible/Gospels.pdf>
Nedladdad 2018-11-30

Bergman, Nava. *Bibelhebreiska för Nybörjare*. Visby: Books on Demand, 2010

Büchsel, Friedrich. "εἰμι, ὁ ὄν." I Kittel, G., and G. Friedrich, eds. *Theological Dictionary of the New Testament*. Translated by G. W. Bromiley. 10 vols. Grand Rapids: Eerdmans, 1964–1976, 2.397–398.

Eusebios of Cesarea, *Historia ecclesiastica*. translated by J.E. Oulton. 2 vols. The Loeb Classical Library. VI. xiv.7. Edited by H.J. Lawlor, Cambridge, Massachusettes: Harvard University press, 1942.

France, Richard T., *The Gospel of Matthew. The New International Commentary on the New Testament*. Grand Rapids: Erdmans Publishing Company, 2007.

Förster, Hans. "Selbstoffenbarung und Identität. Zur grammatikalischen struktur der "absoluten" Ich bin-Worte Jesu in Johannesevangelium." *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft*, 108 (2017) 57-89.

Köstenberger, Andreas J. "John." Pages 415 – 512 in *Commentary on the New Testament Use of the Old Testament*. Edited by G. K. Beale and D. A. Carson. Grand Rapids: Baker Academic, 2007.

Laato, Antti. *Inledning till gamla testamentet*. Åbo 2002. Åbo: Åbo Akademi.

McKay, K. L. " "I am" in John's Gospel." *The Expository Times* 10 (1996): 302-303.

Mettinger, Tryggve N. D., *Namnet och närvaron. Gudsnamn och gudsbild*. Örebro: Libris, 1987.

Michaels, J. Ramsey, *The Gospel of John. The New International Commentary on the New Testament*. Grand Rapids: Erdmans Publishing Company 2010.

Myers, Alicia D., *Characterizing Jesus. A Rhetorical Analysis on the Fourth Gospel's use of Scripture in its presentation of Jesus*. London: Bloomsbury Publishing Plc, 2012.

Philo, *Quod Deus sit immutabilis, I.xiii.62*. translated by F. H. Colson and G. H. Whitaker (Vol 3). 10 vols. Loeb Classical Library. Cambridge: Harvard University Press, 1937.

Scarlach Wollenberg, Rebecca. "אני יי רפאך: A Short Note on ἐγώ εἰμι Sayings and the Dangers of a Translation Tradition." *Novum Testamentum* 59 (2017): 20-26.

Smith, Jonathan Z., *Drudgery Divine: On the Comparison of Early Christianities and the Religions of Late Antiquity*. Illinois: The University of Chicago Press, 1990.

Thompson, Marianne M., *John. A Commentary. The New Testament Library*. Louisville: Westminster John Knox Press, 2015.

Winninge, Mikael. "Betydelsen av Dödahavsrollarna för studiet och tolkningen av Nya Testamentet." Sidorna 349-387 i *Dödahavsrollarna. Innehåll, bakgrund och betydelse*. Utgiven av C. Wassén. Stockholm: Atlantis, 2014.

Zimmerli, Walther. *The fiery Throne. The Prophets and Old Testament Theology*. (Minneapolis: Fortress Press, 2003).

BILAGA

Meningar med ειμ-fraser

NA²⁸ Matt14:27
 NA²⁸ Matt 22:32
 NA²⁸ Matt 24:5
 NA²⁸ Mark 6:50
 NA²⁸ Mark 13:6
 NA₂₈ Mark 14:62
 NA²⁸ Luk 21:8
 NA²⁸ Luk 22:70
 NA²⁸ Luk 24:39
 NA²⁸ Joh 4:26
 NA²⁸ Joh 6:20
 NA²⁸ Joh 6:35
 NA²⁸ Joh 6:41
 NA²⁸ Joh 6:48
 NA²⁸ Joh 6:51
 NA²⁸ Joh 8:12
 NA²⁸ Joh 8:18
 NA²⁸ Joh 8:24
 NA²⁸ Joh 8:28
 NA²⁸ Joh 8:58
 NA²⁸ Joh 10:7
 NA²⁸ Joh 10:9
 NA²⁸ Joh 10:11
 NA²⁸ Joh 10:14
 NA²⁸ Joh 11:25
 NA²⁸ Joh 13:19
 NA²⁸ Joh 14:6
 NA²⁸ Joh 15:1
 NA²⁸ Joh 15:5
 NA²⁸ Joh 18:5
 NA²⁸ Joh 18:6.
 NA²⁸ Joh 18:8
 LXX Exod 7:5
 LXX Exod 8:18
 LXX Exod 14:4
 LXX Exod 14:18
 LXX Exod 29:46
 LXX Lev 11:44
 LXX Lev 11:45

LXX Lev 19:10
LXX Lev 19:12
LXX Lev 19: 14
LXX Lev 19:16
LXX Lev 19:18
LXX Lev 19:25
LXX Lev 19:28
LXX Lev 19:30
LXX Lev 19:31
LXX Lev 19:32
LXX Lev 19:34
LXX Lev 19:36
LXX Lev 19:37
LXX Lev 21:23
LXX Lev 22:30
LXX Lev 24:22
LXX Lev 25:17
LXX Lev 26:1.
LXX Lev 26:2
LXX Lev 26:13
LXX Lev 26:44
LXX Lev 26:45
LXX Jer 1:8
LXX Jer 1:17
LXX Jer 1:19
LXX Jer 3:12
LXX Jer 9:23
LXX Jer 23:23
LXX Jer 24:7
LXX Jer 26:28
LXX Jer 49:11
LXX Hes 7:6
LXX Hes 28:22
LXX Hes 28:23
LXX Hes 28: 24
LXX Hes 28:26
LXX Hes 29:6
LXX Hes 29:9
LXX Hes 29:16
LXX Hes 29:21
LXX Hes 30:8
LXX Hes 30:19
LXX Hes 30:25

LXX Hes 30: 26
LXX Hes 32:15
LXX Hes 33:29
LXX Hes 34:15
LXX Hes 34:27
LXX Hes 34:30
LXX Hes 35:4
LXX Hes 35:9
LXX Hes 35:12
LXX Hes 35:15
LXX Hes 36:11
LXX Hes 36:23
LXX Hes 37:6
LXX Hes 37:13
LXX Hes 37:28
LXX Hes 38:23
LXX Hes 39:6
LXX Hes 39: 7
LXX Hes 39:22
LXX Hes 39:28
LXX Jes 41:4
LXX Jes 43:10
LXX Jes 43:25
LXX Jes 45:8
LXX Jes 45: 18
LXX Jes 45:19
LXX Jes 45:22
LXX Jes 46:4
LXX Jes 46:9
LXX Jes 48:12
LXX Jes 48:17
LXX Jes 51:12
LXX Jes 52: 6